

De traumatische helderheid van het verleden

Wij leven met z'n allen in een snelle tijd. Maar dat is niet nieuw: de stoommachine werd gewoon machine, de machine werd gewoon technologie. Technologie wordt nu gewoon cybernetica, wij passen ons gewoon aan, *Geschwindigkeit* heet het in onvertaalbaar Duits. Viermaal wordt hier het begrip 'gewoon' gebruikt, omdat het noodzakelijk maar niet vanzelfsprekend

is: men moet er aan wennen.

Die vanzelfsprekendheid is een product van het vergeten, stelt de Vlaamse essayist en prozaïst Stefan Hertmans (°1951), zij staat haaks op de traumatische helderheid van het geheugen, een trauma waarvan men anderzijds moet genezen.¹ Genezen en toch de helderheid zelf bewaren, dat tekent de opdracht van de geschiedschrijving. Herdenkingsjaren van belangrijke gebeurtenissen vormen de gelegenheid waarbij de historici een overvolle wachtzaal van onrustige, weetgierige patiënten moeten bedienen. Het voorbije jaar was er zo een, vanwege de herdenking van het begin en het verloop van de Eerste Wereldoorlog. En het huidige jaar is ook een: Napoleon en Waterloo voor heel Europa en de wereld, het begin van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden onder Willem I van Oranje-Nassau voor België en Nederland. Dat laatste gold echter blijkbaar alleen voor het 'Vlaamse' deel van het huidige koninkrijk België, want "*Le roi déchu des Pays-Bas disparaît des radars en territoire wallon et bruxellois*".² Het perspectief is natuurlijk verschillend in Vlaanderen, niet in de laatste plaats onder invloed van de Vlaamse beweging en het sluimerende orangisme.

In *De taalpolitiek onder Willem I en Leopold I: een review van recent historisch onderzoek* stelt Gita Deneckere vast dat de communautaire breuklijn, tweehonderd jaar na de oprichting van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, nog steeds een ruime invloed uitoefent op de politieke actualiteit in België. Toch blijkt dat de taalpolitiek van Willem I geen beslissende rol heeft gespeeld in diens eenmakingspolitiek van de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden noch in de desintegratie tussen het Noorden en het Zuiden.

1. S. Hertmans, *Oorlog en terpentijn*, Amsterdam, 2013, pp. 25-26.

2. P. Havaux, Guillaume le Maudit, roi en Flandre, in: *Le Vif*, nr. 34, 22 augustus 2015, pp. 39-45.

Bij haar onderzoek naar de stand van de historiografie m.b.t. de taalpolitiek van Willem I en de rol van die taalpolitiek als instrument van natievorming, stelt Deneckere een opvallende accentverschuiving vast: niet de historici maar vooral de taalkundigen blijken aan zet te zijn. Daarenboven merkt zij op dat de samenhangende kijk op de geschiedenis van het Noorden en het Zuiden veel minder wordt nagestreefd dan een paar decennia geleden: in de historiografische hausse n.a.v. het de millenniumherdenking van het Verenigd Koninkrijk in het Noorden blijft de Belgische factor een blinde vlek.

Gita Deneckere, die vijf jaar geleden een standaardwerk publiceerde omtrent Leopold I, de eerste koning van België³, vergelijkt de taalpolitiek van Willem I met die van Leopold I: Willem kaderde zijn taalpolitiek in zijn staatsnationalistische visie, twee decennia later toonde Leopold een *“romantische gevoeligheid”* voor het *“taalnationalisme van de Vlaamse beweging”*.

Het taalnationalisme en het politiek nationalisme in de Vlaamse beweging ontwikkelden hun eerste convergentiepunt in het 'activisme' tijdens de Eerste Wereldoorlog. Omtrent het activisme bestaat een omvangrijke historiografie, zowel in de lokale geschiedschrijving als in de algemene, regio-overstijgende studies en publicaties. In deze laatste wordt de rode draad hoofdzakelijk bepaald door de wijze waarop de activisten de samenwerking met de bezetter hanteerden om binnen de Belgische institutionele context de hefboomen van de nationale politieke besluitvorming naar zich toe te halen: de Raad van Vlaanderen, de Commissie van Gevolmachtigden, de Commissie van Zaakgelastigden. Maar dat streven naar politieke en administratieve macht ontwikkelde zich uiteraard ook op het lokale niveau, waar de activisten poogden om eigen kandidaten te laten benoemen op de post van burgemeester. Zoals Jan Naert beschrijft in *Burgemeesters en activisme tijdens en na Wereldoorlog I*, verkoos de Duitse bezetter in de regel – vanwege het behoud van rust en orde – echter de continuïteit van het lokale bestuur. Waar dat niet mogelijk bleek, hield de bezetter alleszins het initiatief in eigen handen, waardoor de activisten er vaak niet in slaagden om hun eigen kandidaten te laten benoemen.

Uit de analyse die Jan Naert maakte op basis van de zuivering die door de Belgische overheid na de Eerste Wereldoorlog werd uitgevoerd, blijkt dat het aantal burgemeesters dat effectief van activisme kon worden beschuldigd zeer beperkt was. Daarenboven stelt de auteur dat *“de houding van burgemeesters ten aanzien van de Duitse bezetter weinig gebaat is bij een dichotoom denkkader van collaboratie en verzet”*.

Het streven naar 'culturele autonomie' maakt niet alleen deel uit van het identiteitsbesef van een gemeenschap, het motiveert tevens een essentiële stap op het

3. G. Deneckere, *Leopold I. De eerste koning van Europa*, Antwerpen, 2011.

pad van de natievorming. Parallel met Miroslav Hrochs *Social preconditions of national revival in Europe*⁴, zou men kunnen spreken over de 'cultureel preconditions'. In Vlaanderen moest die autonomie na de Tweede Wereldoorlog wettelijk worden afgedwongen binnen de unitaire Belgische staatsstructuur, waarin het Frans nog de dominante plek innam. In 'Tot bevordering van de Nederlandstalige filmcultuur'. *De invoering van een Vlaams filmproductiebeleid (1945-1965)* schetst Gertjan Willems hoe, via de 'Belgische weg', een specifiek, Nederlandstalig filmproductiebeleid tot stand kon komen in Vlaanderen.

Ofschoon de hoofdlijnen zich voltrokken langs de economische methode – financiële steunmaatregelen, steunmaatregelen aan de filmproductie en -verspreiding in België –, konden de Vlaamse onderhandelaars bij de oprichting van het Belgisch Filminstituut verkrijgen dat het nieuwe instituut een tweeledige structuur verwierf. Het hek was nu wel van de dam: het Vlaamse streven naar culturele autonomie, aldus Gertjan Willems, mondde uit in het Koninklijk Besluit van 14 november 1964 tot bevordering van de Nederlandse filmcultuur, wat de start betekende van de systematische en selectieve, cultureel gemotiveerde filmproductiesteun in Vlaanderen. De begunstigende houding van de 'Belgische' ministers (of staatssecretarissen) van Nederlandse Cultuur zouden de noodzakelijk spreekwoordelijke duw in de rug bieden voor die evolutie. Die resultaten waren niet vanzelfsprekend: de wettelijk afdwingbare culturele autonomie ontstond immers pas door de grondwet van 1970.

Op 18 maart 1886 leidde de herdenking van de Commune van Parijs (18 maart 1871) in Luik tot een oproer onder de werklieden. De daaropvolgende dag brak een algemene staking uit die zich verspreidde over het gehele industriële bassin van Wallonië. Tijdens de dagenlange confrontaties tussen de ordediensten en de gewelddadig revolterende werklieden vielen uiteindelijk eenentwintig doden en een veelvoud aan gewonden. De schok van 1886 trilde hevig na in alle geledingen van de Belgische maatschappij en leidde tijdens de daaropvolgende decennia tot een sociaal-politiek bewustzijn en tot structuren en inzichten die – op lange termijn – de voorwaarden zouden scheppen voor het ontstaan van de Belgische welvaartsstaat. De spreekwoordelijke dag-na-1886 was "*un premier pas, encore bien hésitant, vers le Welfare State*".⁵

Wat in Wallonië voortaan niet meer lukte, kon nog wel in Vlaanderen, nl. het socialisme electoraal op afstand houden. Bij de eerste verkiezingen met algemeen meervoudig stemrecht (voor mannen) in 1894, konden de socialisten in Vlaanderen

4. M. Hroch, *Social Preconditions of National Revival in Europe. A comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Slammer European Nations*, Cambridge, 1985.

5. M. Bruwier, C. Desame, N. Caulier-Mathy & P. Gérin, 1886. *La Wallonie née de la grève?*, Brussel, 1990, p. 15.

geen doorbraak afdwingen. Ondanks het dwingend kerkelijk imperatief van de onvoorwaardelijk politieke eenheid onder gelovigen, slaagde een 'alternatieve' agitatie van christendemocraten en flaminganten er intussen wel in om met enig electoraal succes een dissidente politieke beweging op gang te brengen, buiten het socialisme om.

FRANS-JOS VERDOODT | HOOFDREDACTEUR WT